

ЧЕГІ ТІБЕРІЙ ТІБЕРІЙ

кандидат психологічних наук, доцент Ужгородський коледж культури і мистецтв, м. Ужгород

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА СПЕЦИФІКА

У статті порушено проблему професійної підготовки фахівців органів системи МВС України, визначено основні завдання та етапи формування, що включають: готовність абітурієнта; курсанта; випускника освітнього ВНЗ МВС; молодого фахівця; професіонала тощо. Її доцільно розглядати як інтегративне утворення, яке містить у собі три взаємообумовлені і взаємозалежні підструктури: функціональну, яка включає такі компоненти, як мотиваційний (мотиви вибору професії, орієнтація на її цінності), когнітивний (знання спеціальних, психолого-педагогічних дисциплін), операційний (наявність умінь, які необхідні для вирішення професійних задач, моделювання власної діяльності); емоційну, яка характеризує спрямування на вирішення завдань, упевненість у собі як професіоналі, задоволеність професією та задоволення від виконуваної роботи; особистісну, основу якої складають професійно значущі якості особистості (вольові, моральні і та ін.) за якої досягається ефективна професійна підготовка до виконання функціональних обов'язків.

Ключові слова: *професійна підготовка, професійна готовність, готовність фахівців органів системи МВС України, правоохоронна діяльність*

Актуальність теми дослідження. Впровадження досягнень психологічної науки характеризується багатовекторним спрямуванням на вдосконалення фахівця в усіх сферах діяльності, у тому числі й правоохоронних органів. У цьому сенсі актуальними є психологічні дослідження, зумовлені продуктивністю, результативністю, а в кінцевому підсумку – ефективністю роботи всієї системи МВС України. Розв'язанню цих проблемам присвячено чимало досліджень, а саме: Л.М. Балабанова, О.В. Іванова, В.В. Конопльов, С.М. Легуша, І.П. Марчук, В.С. Медведєв, О.В. Тімченко, Г.Х. Яворська, С.М. Яровий й ін.. Однак, недостатньо з'ясованими залишаються питання, які стосуються особливостей та специфіки професійної підготовки працівників правоохоронної сфери, особливо в умовах соціальної кризи, економічної та фінансової нестабільності, порушеннях вертикалі у дотриманні законів тощо.

Мета статті – розкрити основні грані професійної підготовки фахівців системи органів правоохоронної діяльності

Виклад основного матеріалу. Перед молодим фахівцем нині стоїть важливе завдання – утвердження себе як суб'єкта в продуктивній праці з метою соціального визнання: суспільством, соціумом чи самим собою. Професійна діяльність для нього постає сферою, яка дозволяє визначити суспільний статус, сформуванню стратегію спілкування з оточуючими, забезпечити певний рівень матеріального достатку тощо з одного боку і сукупністю певних функцій і дій, які спрямовані на боротьбу зі злочинністю, правопорушеннями і забезпечення правопорядку за допомогою певних методів і засобів. Тобто, вона має свої специфічні особливості, які пов'язані з різноманітністю завдань, способів, що застосовуються, як матеріально-технічних, так і власне психологічних і педагогічних. Дана діяльність є різновидом державної служби, для якої притаманні використання відомостей, які містять у собі службову таємницю, елементи конспіративності та необхідність дотримання певних вимог (наприклад, дотримання субординації у стосунках між працівниками). Також характерною рисою діяльності правоохоронців є детальна правова регламентація, яка, зокрема, передбачає застосування владних повноважень [6].

Крім того, такий вид діяльності потребує розв'язання різних ситуацій важкості, у яких необхідно оперативно обирати шляхи, методи й способи не тільки розв'язання, а й поведінки. Ситуація морального вибору ставить перед правоохоронцем вимогу прийняття відповідального рішення, в якому реалізуються його ідеали та усвідомлення обов'язку, переконання й уявлення про моральне та аморальне, законне й протизаконне.

Характерною особливістю правоохоронної діяльності є постійне, а часто й контактне протистояння зі злочинним середовищем. Правоохоронці спілкуються з різними категоріями людей у реальних життєвих обставинах, які пов'язані із загрозою їхньому життю й здоров'ю. Стосунки правоохоронців між собою, з громадянами та з особами, які становлять так званий „оперативний інтерес”, мають неоднозначний характер. Певна частина з них регламентована законом, однак чимало не підпадає під правову регламентацію і має професійно-етичний характер [1].

Для правоохоронної діяльності властиві: соціальна та державна значущість; висока фізична, емоційна й інтелектуальна напруженість; більш жорстка, регламентація та правове регулювання взаємостосунків між її учасниками (порівняно з іншими професіями); необхідність виконання службових обов'язків у різних погодних, кліматичних умовах, часових інтервалах і т.ін.; високий рівень співпраці (колективності) у

процесі діяльності; високий ступінь упорядкованості вертикальних і горизонтальних взаємин; постійна зміна одних видів дій на інші, що зумовлюється різною оперативною обстановкою [4, 6].

При цьому, суспільство ставить до правоохоронців й такі загальні моральні вимоги, як-от: глибоке розуміння соціальної значущості власної професійної діяльності та своєї ролі в забезпеченні суспільної безпеки, захисту й охороні життя, здоров'я та законних інтересів громадян; ставлення до людини як до вищої цінності, повага і захист її прав, свобод і людської гідності, як у відповідності до міжнародних правових норм, так і загальнолюдських принципів моралі; свідома дисципліна, ініціативність, ретельність та професійна солідарність, взаємопідтримка й взаємодопомога, психологічна готовність до дій у складних ситуаціях, сміливість, самовідданість, здатність до розумного ризику; принциповість, безкомпромісність, неупередженість, об'єктивність у боротьбі зі злочинністю, адекватне використання прав, що надані законом; бездоганність особистої поведінки на службі та в побуті, турбота про професійну честь, непідкупність і чесність; постійне удосконалення власного професійного рівня, розширення світогляду тощо.

Узагальнення результатів сучасних наукових досліджень дає можливість виокремити у професійній правоохоронній діяльності такі її види:

- пізнавальна діяльність, яка часто відбувається у дуже несприятливих умовах (дефіцит часу, протидія зацікавлених осіб та наявність інших ускладнюючих чинників);
- пошукова діяльність, сутністю якої є збір пошукової інформації з метою вирішення конкретних професійних завдань (наприклад, розкриття та розслідування злочинів здійснюється через знаходження, збір, закріплення, перевірку, оцінку, доказів та обґрунтування стосовно справи);
- конструктивна діяльність, особливості якої полягають у необхідності виділення головного, передбаченні резерву часу на непередбачувані обставини, у вмінні чітко визначити головне в конкретній оперативній обстановці чи на пряму роботи, у активному використанні цільового планування за найбільш важливими в даний момент напрямками роботи;
- комунікативна діяльність, яка виявляється у необхідності для правоохоронця постійно вступати у взаємостосунки та спілкування з громадянами та вирішення з ними різноманітних конфліктних ситуацій;

- соціальна діяльність правоохоронців полягає в тому, що вони організовують на своїх ділянках роботи різними засобами та методами боротьбу зі злочинністю, виконуючи тим самим завдання, які ставить перед ними держава і суспільство; зміст соціальної діяльності полягає в проведенні системи профілактичних заходів з певними категоріями громадян, участі у перевихованні злочинців, супроводі їх після відбування покарання, правовій пропаганді.
- посвідчувальна діяльність полягає у приведенні всієї отриманої стосовно справи інформації в спеціальну передбачену законом форму (у вигляді постанови, протоколу, вироку та ін.);
- організаційна діяльність, яка покликана забезпечити оптимальні умов для здійснення всіх інших видів діяльності правоохоронця; це діяльність, спрямована на згуртування людей для реалізації висунутої ідеї чи завдання.

Отже, виражена специфіка та особливі умови, у яких правоохоронці здійснюють свою фахову діяльність, високі вимоги до них, зумовлюють необхідність постійного удосконалення професійної підготовки курсантів ВНЗ МВС.

Основним завданням професійної підготовки у ВНЗ МВС вважається формування у майбутніх правоохоронців готовності до здійснення професійних дій, оволодіння спеціальними вміннями, розвиток і вдосконалення професійно значущих особистісних якостей і, на цій основі, формування професійного мислення.

Професійне становлення майбутніх фахівців відбувається у декілька взаємопов'язаних етапів формування професійної готовності, яка являє собою: готовність абітурієнта; готовність курсанта; готовність випускника освітнього ВНЗ МВС; готовність молодого фахівця; готовність професіонала .

Професійна підготовка базується на двох основних комплексах: загальній професійній підготовці і спеціальній (службово-бойовій) підготовці до діяльності в нетипових ситуаціях. Загальна професійна підготовка виступає фундаментом спеціальної і передує їй. Спеціальна професійна підготовка курсантів являє собою комплексний педагогічний процес, спрямований на розвиток і вдосконалення в них якостей пам'яті, уваги, оперативного мислення, швидкості реакцій, здатності працювати в жорстких інтервалах часу, формування усталеності організму до несприятливих факторів нетипових оперативно-службових ситуацій, здійснення обробки інформації, приймання і реалізацію рішень [6].

Професійну готовність можна розглядати як спрямованість особистості, яка включає потреби, погляди, переконання, ставлення, почуття, мотиви, вольові й інтелектуальні якості, знання, вміння, установки. Її формування забезпечується в процесі професійної підготовки у ВНЗ. Вона є результатом всебічного розвитку особистості на основі урахуванням вимог, що зумовлюються особливостями фаху.

Під поняттям професійна готовність здебільшого розуміється загальна готовність людини до професійної діяльності (як психологічна, так і фізична); ця готовність може бути як тривалою (професійна підготовленість), так і короткочасною [3].

Короткочасна готовність являє собою готовність до вирішення конкретних професійних задач. Вона найчастіше розуміється як особливий психічний стан, що характеризується наявністю в суб'єкта образу структури певної дії та стійкої спрямованості свідомості на її виконання. Тривала, або професійна, готовність є системою інтегрованих властивостей, знань та досвіду особистості. Вона поєднує в собі усвідомлення ролі певної професії в суспільстві, соціальну відповідальність, намагання самостійно та творчо вирішувати професійні задачі, установку на актуалізацію наявних знань .

На відміну від короткочасної готовності, яка відображає особливості і вимоги конкретної ситуації, тривала готовність передбачає сформованість у людини якостей, які складають загальні передумови успішної професійної діяльності. Тривала готовність є соціально і професійно більш значущою, ніж короткочасна, але між ними існує тісний взаємозв'язок. Короткочасна готовність є відтворенням активного стану тривалої готовності, що сприяє дієвості останньої і визначає її продуктивність у конкретних обставинах [100].

Загальна професійна готовність характеризується, з одного боку, певним рівнем розвитку професійних знань, навичок та умінь, які молодому фахівцю необхідні на початковому етапі правоохоронної діяльності, а з іншого – сформованістю когнітивних процесів (відчуття, сприймання, пам'яті, уваги, мислення ті ін.), які сприяють результативності діяльності працівників правоохоронних органів. Ці дві складові загальної професійної готовності дуже тісно пов'язані між собою.

Готовність майбутнього фахівця є складним психологічним утворенням, що включає у стійкій єдності такі компоненти:

мотиваційний (позитивне ставлення до професії, інтерес до неї, інші достатньо стійкі професійні мотиви); *орієнтаційний* (знання і уявлення про особливості і умови професійної діяльності, її вимоги до особистості);

операціональний (володіння способами і прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, навичками, вміннями, процесами аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення і тощо);

вольовий (самоконтроль, вміння керувати діями, з котрих складається виконання трудових обов'язків);

оцінювальний (самооцінка своєї професійної підготовленості і відповідності процесу вирішення професійних задач оптимальним трудовим зразкам) .

На прикладі структури готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів пожежної охорони, виокремлюють такі її основні складові:

морально-психологічну (складається з мотиваційного, морально-орієнтаційного, пізнавально-операційного, емоційно-вольового, психофізіологічного, оцінно-змістового компонентів);

командирську (складається з таких компонентів як природний таланти лідера, відповідальність, інтуїція, авторитет, найвище розуміння соціальної значущості бойового завдання, висока творча активність, оптимізація своєї управлінської діяльності, сміливість, урівноваженість, рішучість, переконливість, упевненість, чіткі команди, оперативність прийняття рішень, готовність до ризику);

авторитативну (містить спонукальний, регулятивний, трансформативний, регенеративний, інформаційно-пізнавальний, виховально-дисциплінуючий, морально-етичний компоненти),

креативну (евристична творча діяльність, генератор ідей, інсайтність, дивергентність, професійне честолюбство, пошук, гнучкість розуму, глибина знань, наукова комунікабельність, високий науковий авторитет);

комунікативну (активна життєва позиція, психологічна сумісність, професійне товариство, повага до колег, взаємодопомога, здатність до спілкування, володіння професійною мовою і ситуаціями професійного мовлення) [1, 3, 5].

Надзвичайно важливою складовою професійної підготовки правоохоронців є формування в них *психологічної* готовності до майбутньої фахової діяльності.

Психологічну готовність до професійної діяльності можна розуміти як ієрархічно організовану систему професійно важливих індивідуально-психологічних якостей особистості, яка опанувала необхідні професійні знання, уміння і навички, що виявляється в стані оптимальної змобілізованості на виконання професійних завдань .

Цю готовність можна розглядати як інтегративне утворення, яке містить у собі три взаємообумовлені і взаємозалежні підструктури:

функціональну, яка включає такі компоненти, як мотиваційний (мотиви вибору професії, орієнтація на її цінності), когнітивний (знання спеціальних, психолого-педагогічних дисциплін), операційний (наявність умінь і навичок, які необхідні для вирішення професійних задач, моделювання власної діяльності);

емоційну, яка характеризує спрямування на вирішення завдань, упевненість людини у собі як професіоналі, задоволеність професією та задоволення від виконуваної роботи;

особистісну, основу якої складають професійно значущі якості особистості (вольові, моральні і т.ін.) [4].

Психологічна готовність до діяльності, яка здійснюється в особливих умовах, зумовлюється такими зовнішніми та внутрішніми умовами: зміст задач, їх складність, творчий характер, новизна; умови діяльності, приклад поведінки оточуючих; особливості стимулювання дій та результатів; мотивація, ступінь прагнення досягнути певного результату; оцінка ймовірності його досягнення; самооцінка власної підготовленості; попередній нервово-психічний стан; стан здоров'я і фізичне самопочуття; власний досвід, мобілізація зусиль на вирішення складних задач; уміння контролювати і регулювати рівень свого стану готовності; уміння самонастроюватися, створювати оптимальні внутрішні умови для майбутньої діяльності.

Саме в екстремальній ситуації найбільш яскраво виявляється рівень психологічної готовності, професійний досвід та особистісні можливості фахівця. Можливість ефективно протистояти негативному впливові екстремальної ситуації містить три складові: фізіологічну (стан фізичних і фізіологічних якостей організму); психічну (зумовлена професійною підготовкою і загальним рівнем розвитку певних особистісних якостей); психологічну (обумовлена активно-дієвим станом, мобілізованістю зусиль на подальші дії).

Нестаток професійної та психологічної готовності до діяльності у екстремальних, напружених умовах закономірно негативно впливає на виконання службових завдань, є причиною помилок та похибок, які можуть призвести до незворотних негативних наслідків [6].

Висновок. Отже, професійна готовність майбутніх фахівців до обраної діяльності являє собою інтегральну властивість особистості, що характеризує її придатність до виконання загальних вимог професійної діяльності, особливо у професійно нетипових ситуаціях.

Список літератури

1. Бершедова Л. И. Психологическая готовность человека к экстремальным жизненным ситуациям / Вестник ТГУ. – Выпуск 7 (123). – 2013. – С. 105-110.
2. Закон України «Про прокуратуру». Науково-практичний коментар : у 3 кн. / Кн. 3 : Галузеві накази Генерального прокурора України та інші відомчі нормативні акти прокуратури. – К. : Алерта, 2013. – 504 с.
3. Климчук В. О., Горбунова В. В. Внутрішня мотивація учбової діяльності молоді: теорія, методика, програма розвитку : моногр. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 110 с.
4. Марчук І. П. Формування професійно-моральних якостей майбутніх працівників правоохоронних органів у вищих навчальних закладах МВС України: Автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13. 00. 04. / І. П. Марчук. — Кіровоград, 2005. – 23 с.
5. Тімченко О. В., Тімченко О. В. Аутоагресивна поведінка працівників органів внутрішніх справ України (соціально-психологічні детермінанти виникнення, методи превенції та профілактики) / Донецьк, 2003. – 236 с.
6. Яворський С. Х. Підготовка курсантів навчальних закладів МВС до професійних дій у нетипових ситуаціях оперативно-службової діяльності: Дис... канд. пед. наук: 13. 00. 04. / Сергій Харлампієвич Яворський. — О., 2004. – 223 с.

Spysok literatury

1. Bershedova L. I. Psihologicheskaja gotovnost' cheloveka k jekstremal'nym zhiznennym situacijam / Vestnik TGU. – Vypusk 7 (123). – 2013. – S. 105-110.
2. Zakon Ukraїni «Pro prokuraturu». Naukovo-praktichnij komentar : u 3 kn. / Kn. 3 : Galuzevi nakazi General'nogo prokurora Ukraїni ta inshi vidomchi normativni akti prokuraturi. – K. : Alerta, 2013. – 504 s.
3. Klimchuk V. O., Gorbunova V. V. Vnutrishnja motivacija uchbovoї dijal'nosti molodi: teorija, metodika, programa rozvitku : monogr. – Zhitomir : Vid-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. – 110 s.
4. Marchuk I. P. Formuvannja profesijno-moral'nih jakostej majbutnih pracivnikov pravoohoronnih organiv u vishhij navchal'nih zakladah MVS Ukraїni: Avtoref. dis... kand. ped. nauk: spec. 13. 00. 04. / I. P. Marchuk. — Kirovograd, 2005. – 23 s.
5. Timchenko O. V., Timchenko O. V. Autoagresivna povedinka pracivnikov organiv vnutrishnih sprav Ukraїni (social'no-psihologichni determinanti viniknennja, metodi prevenciji ta profilaktiki) / Donec'k, 2003. – 236 s.
6. Javors'kij S. H. Pidgotovka kursantiv navchal'nih zakladiv MVS do profesijnih dij u netipovih situacijah operativno-sluzhbovoї dijal'nosti: Dis... kand. ped. nauk: 13. 00. 04. / Sergij Harlamrpievich Javors'kij. — O., 2004. – 223 s.

Чегу Т.Т.

Подготовка специалистов системы органов правоохранительной деятельности: особенности и специфика

В статье затронута проблема профессиональной подготовки специалистов органов системы МВД Украины, определены основные задачи и этапы формирования, которые включают: готовность абитуриента; курсанта; выпускника образовательного вузов МВД; молодого специалиста; профессионала и тому подобное. Ее целесообразно рассматривать как интегративное образование, которое включает в себя три взаимообусловленные и взаимозависимые подструктуры: функциональная, которая состоит из таких компонентов, как: мотивационный (мотивы выбора профессии, ориентация на ее ценности), когнитивный (знание специальных, психолого-педагогических дисциплин), операциональный (наличие

умений, которые необходимы для решения профессиональных задач, моделирование собственной деятельности); эмоциональную, характеризующую направление на решение задач, уверенность в себе как профессионале, удовлетворенность профессией и удовольствие от выполняемой работы; личностную, основу которой составляют профессионально значимые качества личности (волевые, моральные и т.д.) при которой достигается эффективная профессиональная подготовка к выполнению функциональных обязанностей.

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, профессиональная готовность, готовность фаворитов систем МВС Украины, правоохранная діяльність*

Chehi T.T.

Training of specialists in the system of law enforcement bodies: features and specifics

The article addresses the problem of vocational training of specialists of the bodies of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, defines the main tasks and stages of formation, which include: readiness of the applicant; cadet; a graduate of the educational institutions of the Ministry of Internal Affairs; young specialist; professional and the like. It is expedient to consider it as an integrative education, which includes three interdependent and interdependent substructures: a functional that consists of such components as: motivational (motives for choosing a profession, orientation to its values), cognitive (knowledge of special, psychological and pedagogical disciplines), operational (the presence of skills necessary for solving professional tasks, modeling of own activity); emotional, characterizing the direction for solving problems, self-confidence as a professional, satisfaction with the profession and pleasure from the work being done; personal, the basis of which are the professionally significant qualities of the person (volitional, moral, etc.), in which an effective professional training for the performance of functional duties is achieved.

Key words: *professional training, professional readiness, readiness of favorites of the AIM systems of Ukraine, law enforcement activity*